

5. Språklig variasjon i hverdagen

Trude Hoel

De fleste barn både gleder og undrer seg over språklig mangfold og variasjon. Samtidig kan de bli skikkelig frustrerte over ting de ikke forstår. Når vi gleder oss og undrer oss sammen med barna, og når vi er med på å fremkalle felles språklig forståelse, bidrar vi til å utvikle barnas språklige bevissthet.

Holdninger til språklig variasjon

Språklig variasjon er et ypperlig utgangspunkt for samtaler om språk og å lære ord på andre dialekter og språk. Ofte er det barna selv som tar initiativ til slike samtaler: "Eg seie Æ, mamma, akkurat sånn som du gjørr ...". Ved å lære ord som dialekt, bokmål, nynorsk, samisk og arabisk får barna redskap til å forstå språklig variasjon.

Det vi må være særlig oppmerksomme på når det gjelder språklig variasjon i barnehagehverdagen, er at det norske språksamfunnet er preget av en rekke ulike språkvarianter som barn har en evne til både å glede og undre seg over. Ved å være gode språkmodeller som vektlegger barnas ulike språklige erfaringer, og som praktiserer positive holdninger til språklig variasjon, bidrar vi til utvikling av barnas språklige bevissthet. På denne måten legger vi også til rette for barnas identitetsutvikling.

Variasjoner i det norske talespråket

Samtaler om språk kan være med å utvikle barnas språklige bevissthet. Språklig bevissthet er knyttet både til de minste språklige enhetene – lydene – som at noen bruker rulle-r og andre bruker skarre-r. Språklig bevissthet er også knyttet til språk som redskap for kommunikasjon og samhandling. Barn erfarer tidlig at barn, barnehagens personale, foreldre og besteforeldre bruker ulike varianter av talespråket: "Hvorfor sier du 'ikkje' når jeg sier 'ikke'?", eller "Er 'huske' (Østlandet) og 'disse' (Vestlandet) og 'ronse/reie' (Sørlandet) det samme?" kan de for eksempel spørre. Slike spørsmål kan være invitasjoner til samtaler om språk.

I Norge finnes det ikke én rett måte å snakke på. Det finnes ikke fine og stygge dialekter, det finnes bare forskjellige dialekter. Det er politisk bestemt at vi ønsker å ha et mangfold av dialekter i landet vårt – dialektene har en verdi i seg selv – og dette er beskrevet i Språkløven. Det å synliggjøre dialektmangfoldet er en bevisst politikk. Det er for eksempel derfor programlederne i NRK Super representerer dialekter fra ulike deler av landet.

I mange familier blir det brukt ulike dialekter. I en trebarnsfamilie i Oslo kommer f.eks. far fra Klæbu i Trøndelag og mor fra Sandnes i Rogaland. Barnas språklæring påvirkes av de

språkene de har rundt seg. Foreldres og omsorgspersoners språk har stor innvirkning på barnas språklæring de første årene. Etter hvert vil andre relasjoner – som for eksempel jevnaldrende barn – bli viktigere. Da Terne var 4 år, sluttet hun å si "blomst" og "hjemme" som foreldrene sa, og begynte å si "blome" og "heime". Da hun ble spurt om hvorfor, fortalte Terne om de nye ordene sine: "Det er de ordene Astrid i barnehagen bruker, og jeg synes de er så fine!"

Blomst og blome

Skriftmålsvariasjon

I Norge har vi to sidestilte skriftmålsformer: bokmål og nynorsk, i tillegg får mange barn se og erfare en rekke andre skriftspråk enn det norske. Det bor personer med nynorsk skriftmålsbakgrunn over hele landet. Barnehagebarn får kjennskap til nynorsk når de hører nynorsk for eksempel gjennom sang og leseaktiviteter, og i samtaler om skriftspråklig variasjon.

Det er flere gode grunner til at barnehagebarn skal få møte begge skriftmålsformene i barnehagen, selv om den formelle skriveopplæringen først starter i skolen. Barns skriftspråklæring starter når barna møter og erfarer tekster og utforsker bokstaver, og i det norske skriftspråksamfunnet skjer dette lenge før barna begynner på skolen. I barnehagen har barna daglige møter med skriftlige tekster, og disse møtene bidrar til barnas nysgjerrighet og egne forventninger til det å kunne skrive. I tillegg gir skriftspråkmøtene barna tilgang til tekstmønstre som virker inn på den seinere lese- og skriveutviklingen deres. Ved å invitere barna til undring over og samtale om skriftmål og skriftmålvarianter, legger vi til rette for den tidlige skriftspråkutviklingen deres, og barna innlemmes i den norske skriftspråkkulturen.

Språklig variasjon som del av barnehagens pedagogiske praksis

For å bevisstgjøre barna om det dialektale og språklige mangfoldet kan det være spennende å bruke ulike dialekter og ulike språk i fortelling og høytlesing, og å synge på andre dialekter og språk. Dialekter kan være en del av en lokal eller regional identitet. Barnehagen må derfor ha et bevisst forhold til den lokale språksituasjonen og det språklige mangfoldet i lokalmiljøet, og for eksempel ta i bruk lokale sanger og regler i den pedagogiske praksisen.

Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at muntlig språk er i stadig utvikling, og vi verken snakker likt foreldrene våre eller besteforeldrene våre. Så når vi formidler tradisjonstekster for barna, er det ikke selvsagt at de vil kjenne alle ordene som blir brukt. Språkendring er med på å forklare hvorfor Helene, 4 år, synger "Cola, cola, blakken" i stedet for "Fola, fola, blakken". Helene bruker ord hun kjenner for å gi teksten mening.

Fola og Cola

Når barn møter eldre sanger og bøker, får de møte ord som var vanlige før. Men disse ordene er ikke nødvendigvis forståelige for barn som vokser opp nå. Derfor bruker barna sitt eget referanseunivers for å gi ordene og tekstene mening. At språk endrer seg betyr ikke at vi må skifte ut alle de gamle sangene og bøkene og heller velge tekster som barna har bedre grunnlag for å forstå. Noen bøker og sanger er så gode at de tåler tidens tann, og disse tekstene kan gjerne formidles til barn som vokser opp nå. At språk endrer seg, og at barna møter ord som de ikke har referanser for å forstå, gir oss derimot en gylden anledning til å snakke om språk og kultur med barna. Det er gjennom samtaler om språk at barna lærer å kjenne språk, som hvordan ord får mening og hvordan mening kan endre seg over tid.

Felles kulturelle referanser

I vår mediehverdag er det ikke lenger så mange fortellinger som er felles. Langt ifra alle barn ser barne-tv, leser de samme bøkene eller synger de samme sangene. Barn som vokser opp i dag har en mengde ulike arenaer for kulturopplevelser og språkmøter, men de har likevel få felles arenaer. Det er for eksempel ikke så mange barn som ser de samme programmene nå, som det var før da NRK var den eneste riksdekkende TV-kanalen. Noen barn ser på NRK Super, andre på Netflix, Cartoon Network, Disney Chanel eller YouTube. Dess større tilgangen til arenaer blir, dess færre felles arenaer får vi.

Felles referanser blir en del av barnas språk – både i barnehagen og resten av livet. Ta for eksempel et uttrykk som "Skal bare ... Skal bare ...". For alle som kjenner barnebokklassikeren Albert Åberg, så vet vi at uttrykket viser til Albert og pappa som gjør alt mulig annet enn det de skal på morgenvisten. Det går jo bra. De blir jo ferdige i tide, tross alt. Men for de som ikke kjenner Albert Åberg, så blir uttrykket litt rart og kanskje litt upassende?

Eller ta uttrykket: "Nei, ikke ta meg, ta heller broren min ...". For oss som kjenner det norske folkeeventyret om de tre bukkene Bruse, så vet vi at uttrykket viser til bukkenes møte med trollet under brua. De yngste bukkene ber trollet om å heller utfordre storebroren enn dem selv, for storebror er større og sterkere, og har bedre sjans til å vinne over trollet enn de selv har. Uttrykket handler *ikke* om å berge sitt eget skinn, men om å se styrken hos andre. Felles referanser er viktige som samtaleemner, som leketema og som grunnsteiner i en felles forståelse og en felles kultur. Dermed har barnehagen et desto større ansvar for å etablere en felles kultur med felles referanser som gir språket dybde.